

ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ СУДДІВ

У статті розглядається питання процедури призначення суддів в Україні як об'єкта адміністративно-правового регулювання, що визначається як передбачене Конституцією України право громадян України, які мають вищу юридичну освіту та відповідають іншим кваліфікаційним умовам, бути призначеними суддями, а також система стадій, етапів і дій спеціальної публічної адміністрації щодо відбору, навчання, перевірки спроможності здійснювати правосуддя та формальної легалізації кандидатів Президентом України.

Ключові слова: кандидат, кваліфікаційні вимоги, призначення, публічна адміністрація, справедливість, суддя.

В статье рассматривается процедура назначения судей в Украине как объект административно-правового регулирования, который определяется как предусмотренное Конституцией Украины право граждан Украины, имеющих высшее юридическое образование и соответствующих другим квалификационным условиям, быть назначенными судьями, а также система стадий, этапов и действий специальной публичной администрации по отбору, обучению, проверке способности осуществлять правосудие и формальной легализации кандидатов Президентом Украины.

Ключевые слова: кандидат, квалификационные требования, назначение, публичная администрация, справедливость, судья.

The article proved that firstly appointment of judges in Ukraine as an object of administrative and legal regulation this right citizens defining Constitution of Ukraine of who have a law degree and meet other qualifying conditions to appointed a judge. Secondly appointment of judges in Ukraine as the object of administrative and legal regulation of a system of stages, phases and activities of special public administration on the selection, training, inspection capacity to administer justice and formal legalization of candidates by President of Ukraine.

Key words: candidate, judge, justice, public administration, purpose, qualification requirements.

Вступ. Однією з успішних умов становлення й розвитку України як правової, демократичної та європейської держави є вдосконалення й реформування правової системи та механізму держави, подальший розвиток економічної, політичної систем, а також забезпечення законності й правопорядку на значно вищому рівні, який очікується та вимагається сьогодні від держави громадянським суспільством.

Однією із заповорок забезпечення законності й правопорядку в суспільстві є ефективна діяльність судової гілки влади, оскільки практично не існує сфери, на яку не впливала б діяльність суду. Діяльність суду поширюється на всі правовідносини в державі, повинна

гарантувати реальність прав і свобод людини й громадянина, забезпечувати ефективну діяльність усіх інших гілок державної влади. Саме в цьому полягає стратегічна роль судової гілки влади.

Водночас у сучасних умовах однією з основних проблем нашого суспільства стала низька оцінка ефективності діяльності самої судової влади пересічними громадянами та громадськими організаціями. Провідною причиною того, що деякі судді під час здійснення правосуддя приймали, а інколи й приймають несправедливі рішення, є те, що вони так і не стали незалежними [1, с. 6]. Цьому сприяє багато чинників, одним із яких є недосконала процедура легалізації суддів. Однак останнім часом ситуація ще більше погіршилась, оскільки настав параліч (визначений законом) публічного механізму призначення суддів – він фактично не застосовується. Більше півтора року судді на посади не призначаються [2].

Шукаючи відповідь на такий виклик, можна дійти висновку, що цьому сприяло багато чинників, у тому числі політична ситуація, що склалась після Революції гідності, недовіра до посадових осіб, які здійснювали відбір кандидатів у судді за попереднього режиму, складність процедури відбору тощо.

Чільне місце в цьому ланцюгу посідає також наукова невизначеність теоретичних засад призначення суддів. Юридична процедура призначення суддів регулюється багатьма галузями права. Основоположними є норми конституційного права, що визначають засади судоустрою та статусу суддів. Норми конституційного права отримують розвиток і деталізацію в нормах адміністративного права. Саме за допомогою норм адміністративного права здійснюється правове регулювання більшості дій, етапів, стадій призначення суддів уперше та значна частина обрання суддів безстроково.

До проблеми призначення суддів як об'єкта адміністративно-правового регулювання зверталися вчені-адміністративісти О.В. Гончаренко [3], М.К. Закурін [4], А.А. Іванищук [5], І.В. Шруб [6], Ю.В. Юрченко [7] та інші. Однак наведені автори розкривали окремі аспекти в цій сфері або ж аналізували її побіжно, досліджуючи більш широкі чи суміжні суспільні відносини.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу теорії права, теорії адміністративного права та з огляду на позиції науковців, чинного законодавства й законопроектів розкрити зміст і поняття категорії призначення суддів як об'єкта адміністративно-правового регулювання.

Результати дослідження. Згідно з «Новим тлумачним словником української мови» слово «призначати» означає «покладати обов'язок виконувати що-небудь, присуджувати щось кому-небудь, надавати кому-небудь офіційне право займати певну посаду, виконувати обов'язки» [8, с. 887].

«Британська енциклопедія» визначила, що суддя – це посадова особа, наділена правом слухати та приймати рішення в юридичній справі, вирішувати інші правові питання, віднесені на розгляд суду [9].

Узагальнені вимоги до осіб, які можуть бути призначені (обрані) на посади суддів, порядок їх призначення, принципи діяльності суддів і судової гілки влади в цілому сформульовано в таких міжнародних актах, як Бангалорські принципи (схвалені Резолюцією Економічної та соціальної ради ООН № 2006/23 від 27 липня 2006 р.), Основні принципи незалежності судових органів (визначені резолюціями № 40/32 та № 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада 1985 р. та 13 грудня 1985 р.), Європейська хартія щодо закону «Про статус суддів» від 10 липня 1987 р., Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо незалежності, ефективності та обов'язків суддів (ухвалені в жовтні 1994 р. та листопаді 2010 р.).

Так, особи, відібрані для суддівських посад, повинні мати високі моральні якості й здібності, а також відповідну кваліфікацію в галузі права. Будь-який метод підбору суддів має гарантувати призначення суддів за правомірними мотивами [21].

Комітет Міністрів Ради Європи в Рекомендації CM/Rec(2010)12 від 17 листопада 2010 р. зазначив, що рішення, які стосуються добору й підвищення суддів по службі, повинні ґрун-

туватись на об'єктивних критеріях, попередньо визначених законом чи компетентними органами влади. Прийняття таких рішень має базуватись на заслугах та враховувати кваліфікацію, уміння й потенціал, необхідні для вирішення справ під час застосування закону, зберігаючи повагу до людської гідності.

Щодо суддів чи кандидатів на посаду судді не має бути жодної дискримінації на підставі статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних або інших поглядів, національного чи соціального походження, належності до національної меншини, власності, неспроможності, народження, сексуальної орієнтації або інших ознак. Вимога, щоб суддя чи кандидат на посаду судді був громадянином відповідної держави, не повинна вважатись дискримінаційною.

Орган влади, який приймає рішення щодо добору й підвищення суддів по службі, має бути незалежним від виконавчої та законодавчої влади. Для гарантування незалежності такого органу щонайменше половину його членів мають становити судді, обрані самими суддями. Проте конституційними або іншими правовими положеннями передбачено, що рішення про добір і підвищення суддів по службі приймає глава держави, уряд чи законодавча влада, незалежний і компетентний орган, значна кількість членів якого сформована із суддів, він повинен мати повноваження надавати рекомендації чи викладати свою позицію, які відповідний орган, що здійснює призначення, повинен застосовувати на практиці [19].

Аналогічні положення містяться в Європейській хартії про закон «Про статус суддів», згідно з якою правила відбору та призначення на посаду суддів незалежним органом або комісією вимагають здійснення відбору на основі здатності кандидатів вільно й неупереджено оцінювати справи, що передаються на їх розгляд, та застосовувати закон із повагою до гідності людини. Кандидату не може бути відмовлено в посаді винятково на підставі статі, етнічного чи соціального походження, його філософських чи політичних поглядів або релігійних переконань.

Законом має передбачатися забезпечення умов, що гарантуватимуть шляхом дотримання вимог щодо освітньої кваліфікації й наявності попереднього досвіду призначення на посаду саме тих осіб, які здатні здійснювати судові обов'язки, а також забезпечення належної підготовки за державний кошт кандидатів, відібраних для ефективного виконання обов'язків судді. Орган, незалежний від виконавчої та законодавчої влади, у складі якого щонайменше половина членів є суддями, обраними їх колегами, і в якому гарантується якнайширше представництво суддівського корпусу, забезпечує відповідність навчальних програм наведеним вимогам та дотримання цих вимог організацією, на яку покладається відповідальність за виконання, щоб задовольнити вимоги щодо відкритості, широти світогляду, компетентності й неупередженості, які пов'язані з виконанням судових обов'язків [20].

При цьому в усіх таких міжнародних актах визначено, що незалежність судової влади є невід'ємним елементом верховенства права, необхідним для неупередженості суддів і функціонування судової системи. Саме вона забезпечує кожній особі право на справедливий суд, тому є не привілеєм суддів, а гарантією поваги до прав людини й основоположних свобод, що дає змогу кожній особі відчувати довіру до судової системи.

Українським законодавцем в основу нормативних актів, якими врегульовано процедуру призначення суддів, покладено науковий досвід вітчизняних та іноземних фахівців, напрацювання міжнародних установ та організацій, а також прийняті ними нормативні документи, ратифіковані Україною у визначеному порядку.

Згідно зі статтею 52 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453-VI суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього закону призначається чи обирається суддею, займає штатну суддівську посаду в одному із судів України та здійснює правосуддя на професійній основі [10].

Теорія адміністративного права розглядає об'єкт адміністративно-правового регулювання через об'єкт адміністративно-правових відносин. Структура адміністративно-правових відносин характеризується взаємопов'язаністю всіх її складових компонентів, якими є суб'єкти, об'єкти, зміст правовідносин і юридичні факти. Суб'єкти правовідносин – це

учасники адміністративно-правових відносин, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки, наділяються специфічними юридичними властивостями. До суб'єктів адміністративно-правових відносин належать як суб'єкти публічної адміністрації, так і об'єкти публічного управління [11, с. 66–76].

У контексті нашого дослідження до суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють призначення й обрання суддів, належать Вища кваліфікаційна комісія суддів України [12], Вища рада юстиції [13; 14], Національна школа суддів України [15; 16] та Президент України.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України є постійно діючим органом у системі судустрою України та діє в складі двох палат: кваліфікаційної й дисциплінарної [12]. Вища рада юстиції є колегіальним, постійно діючим, незалежним органом, відповідальним за формування незалежного високопрофесійного суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно й неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі, а також за прийняття рішень щодо порушень суддями та прокурорами вимог щодо несумісності й у межах своєї компетенції про їх дисциплінарну відповідальність [13]. Національна школа суддів України є державною установою зі спеціальним статусом, яка забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для судової системи та здійснює науково-дослідну діяльність [16].

Об'єкти правовідносин – це те, на що спрямовано інтереси суб'єктів, з приводу чого останні вступають в адміністративно-правові відносини. Між цими елементами існує нерозривний зв'язок. Суб'єкти адміністративно-правових відносин вступають у них із метою задоволення власних інтересів і потреб, які опосередковують об'єкти адміністративно-правових відносин. Виникнення в суб'єктів взаємних прав та обов'язків можливе лише на підставі настання певних юридичних умов, юридичних фактів, закріплених у гіпотезах адміністративно-правових норм. Суб'єкти завжди вступають у правові відносини заради задоволення різних матеріальних, економічних, культурних, політичних або інших інтересів і потреб. Для досягнення цієї мети суб'єкти адміністративно-правових відносин здійснюють певні дії, спрямовані на досягнення корисного для них результату. Саме цей результат є об'єктом адміністративно-правових відносин [11, с. 66–76].

Об'єктом адміністративно-правових відносин у сфері призначення суддів є визначене Конституцією України право бути призначеним суддею, якщо він відповідає встановленим кваліфікаційним умовам, на конкурсних засадах, а також певні дії суб'єктів публічної адміністрації в цій сфері, заради яких суб'єкти вступають в адміністративно-правові відносини щодо призначення суддів.

Таким діями у сфері призначення суддів є система стадій, етапів і дій спеціальної публічної адміністрації щодо призначення суддів. Зокрема, рішення про оголошення добору кандидатів на посаду судді приймається Вищою кваліфікаційною комісією суддів України з огляду на прогнозовану кількість вакантних посад суддів на наступний рік. Прогнозована кількість вакантних посад судді в місцевому суді загальної юрисдикції визначається Вищою кваліфікаційною комісією суддів України з огляду на потребу в державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді в Національній школі суддів України. Для участі в доборі кандидатів на посаду судді вперше приймаються документи, оформлені й заповнені відповідно до визначених вимог та які надійшли з дотриманням встановленого строку для їх подання [12].

Для участі в доборі кандидатів на посаду судді особа, яка виявила намір стати суддею, подає заяву про участь у доборі кандидатів на посаду судді та визначені статтею 67 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453-VI документи. На посаду судді може рекомендуватися громадянин України, не молодший 25 років, який має вищу юридичну освіту та стаж роботи в галузі права не менше 3 років, проживає в Україні не менше 10 років і володіє державною мовою. Не можуть бути рекомендованими на посаду судді такі громадяни: 1) визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними; 2) які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню функцій зі здійснення правосуддя; 3) які мають незняту чи непогашену судимість. Не може претендувати на посаду судді особа, до якої згідно із законом застосовується заборона обіймати відпо-

відну посаду. Не може претендувати на посаду судді також особа, яку було раніше звільнено з посади судді за порушення присяги, порушення вимог щодо несумісності або у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком, крім випадків визнання в судовому порядку протиправним рішення про звільнення із цих підстав або скасування обвинувального вироку суду [10].

До участі в доборі та складенні відбіркового іспиту допускаються особи, які подали всі необхідні документи, за результатами перевірки яких такі особи на час звернення відповідають установленим вимогам до кандидата на посаду судді. Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить відбіркового іспит серед осіб, допущених до участі в доборі, і встановлює його результати в порядку та за методикою, визначеними відповідним положенням [10; 12].

Щодо осіб, які успішно склали відбіркового іспит, Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить спеціальну перевірку. Спеціальна перевірка проводиться з огляду на приписи законодавства у сфері запобігання корупції. У разі отримання інформації про невідповідність кандидата на посаду судді встановленим законом вимогам Вища кваліфікаційна комісія суддів України приймає вмотивоване рішення про припинення подальшої участі такої особи в доборі кандидатів на посаду судді [10; 12].

За результатами спеціальної перевірки приймається рішення про направлення осіб, які відповідають установленим до кандидата на посаду судді вимогам, до Національної школи суддів України для проходження спеціальної підготовки. Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить атестування осіб, які пройшли спеціальну підготовку й виявили намір бути рекомендованими для призначення суддею, шляхом складення ними кваліфікаційного іспиту [10; 12].

За результатами кваліфікаційного іспиту Вища кваліфікаційна комісія суддів України приймає рішення про їх затвердження, зарахування кандидатів, які успішно склали такий іспит, до резерву на заміщення вакантних посад судді та визначення їх рейтингу [10; 12].

Для зайняття вакантних посад судді в місцевих судах загальної юрисдикції Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить конкурс серед кандидатів на посаду судді вперше, зарахованих до резерву на заміщення вакантних посад суддів. Результатом конкурсного добору є прийняття Вищою кваліфікаційною комісією суддів України рішення про надання кандидату, який серед інших учасників конкурсу має вищу позицію за рейтингом, рекомендації для призначення на посаду судді місцевого суду загальної юрисдикції. Рекомендація про призначення кандидата на посаду судді місцевого суду загальної юрисдикції вноситься Вищою кваліфікаційною комісією суддів України до Вищої ради юстиції шляхом надсилання копії відповідного рішення [10; 12].

Комітет Міністрів Ради Європи в пункті 20 Рекомендації CM/Rec(2010)12 від 17 листопада 2010 р. щодо незалежності, ефективності та обов'язків суддів обґрунтовано зазначив, що судді не можуть ефективно здійснювати правосуддя без довіри громадськості, адже вони є частиною суспільства, якому служать. Вони мають бути обізнаними щодо очікувань громадськості від судової системи та скарг на її функціонування.

Сьогодні українське громадянське суспільство вимагає докорінного реформування судової влади й оновлення всього суддівського корпусу, ключовими цінностями якого мають стати справедливість, добросовісність і незалежність, а головними інструментами утвердження нової якості судді – прозорий конкурсний добір на всі суддівські посади, справедливі механізми відповідальності, реальне суддівське самоврядування, громадський контроль за судовою системою й судочинством. На думку представників громадської платформи «Реанімаційний проект реформ», яка об'єднує провідні неурядові організації, науковців та експертів з усієї України, виконує функції координаційного центру з розробки й реалізації ключових реформ в Україні, лише внаслідок успішної судової реформи зросте довіра до суду, а Україна підніметься до рівня європейських держав у міжнародних рейтингах щодо незалежності правосуддя, доступності суду, подолання корупції, що суттєво позначиться на інвестиційному кліматі та притоку інвестицій [23].

Очікування суспільства щодо прозорості призначення чи обрання висококваліфікованих, чесних і неупереджених суддів намагаються втілити в життя Президент України, народні депутати України, громадські організації шляхом узгодження процедури призначення суддів із міжнародними стандартами та запровадження відповідних змін у національному законодавстві. Розроблений робочою групою з питань правосуддя законопроект щодо внесення змін до Конституції України (статей 127, 128), на нашу думку, враховує як побажання українського громадянського суспільства, так і міжнародний досвід щодо формування незалежної гілки судової влади, а також орієнтується на досягнення реальної незалежності суддів від впливу політичних чинників.

Так, запропоновано на посаду судді призначати громадянина України, не молодшого 35 років і не старшого 65 років, який має вищу юридичну освіту та стаж роботи в галузі права щонайменше 5 років, проживає в Україні щонайменше 10 років і володіє державною мовою. Законом можуть передбачатися додаткові вимоги для призначення на посаду судді. Суддів має призначати на посади Президент України за поданням Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом. Призначення суддів на посади має здійснюватися за конкурсом, крім випадків, передбачених законом.

Існує також низка альтернативних законопроектів, орієнтованих на запровадження прозорого механізму добору суддів, збільшення віку, з якого особу може бути призначено суддею, і необхідного стажу роботи, повного оновлення суддівського корпусу шляхом етапного вивільнення діючих суддів та призначення нових за прозорою процедурою під контролем громадськості тощо.

Висновки. Отже, призначення суддів в Україні як об'єкт адміністративно-правового регулювання – це визначене Конституцією України право громадян України, які мають вищу юридичну освіту та відповідають іншим кваліфікаційним умовам, бути призначеними суддями, а також система стадій, етапів і дій спеціальної публічної адміністрації (Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради юстиції, Національної школи суддів України) щодо відбору, навчання й перевірки спроможності здійснювати правосуддя та формальної легалізації кандидатів Президентом України.

Список використаних джерел:

1. Іванищук А.А. Адміністративно-правове регулювання діяльності судової гілки влади: теорія і практика : [монографія] / А.А. Іванищук. – К. : Університет «Україна», 2014. – 356 с.
2. Районні суди до кінця 2015 року залишаться без суддів // Кореспондент. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nk.org.ua/ukraine/районні-суди-до-кінця-2015-року-залишаться-без-суддів-2015>.
3. Гончаренко О.В. Актуальні питання притягнення суддів до відповідальності (частина перша) / О.В. Гончаренко // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 1(5). – С. 78–91.
4. Закурін М.К. Адміністративно-правове регулювання господарських судів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / М.К. Закурін ; Запорізький нац. ун-т. – К., 2012. – 221 с.
5. Іванищук А.А. Адміністративна процедура призначення на посаду судді вперше / А.А. Іванищук // Юридична Україна. – 2013. – № 7. – С. 20–23.
6. Шруб І.В. Функціонування адміністративних судів в Україні: організаційно-правові засади та їх реалізація : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І.В. Шруб ; Київський нац. ун-т внутр. справ. – К., 2009. – 20 с.
7. Юрченко Ю.В. Адміністративно-правове регулювання діяльності адміністративних судів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Ю.В. Юрченко ; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». – К., 2013. – 240 с.
8. Новий тлумачний словник української мови : [200 000 слів] : в 3 т. / уклад. : В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. – К. : АКОНІТ, 2008– . – Т. 2 : К – П. – 2008. – 926 с.

9. Judge // Encyclopedia Britannica. – 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.britannica.com/topic/judge-law>.
10. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–45. – С. 1468. – Ст. 529.
11. Адміністративне право України : [підручник] : в 2 т. / В.В. Галуцько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванишук, С.О. Короєд. – Херсон : ХМД, 2013. – Т. 1 : Загальне адміністративне право. Академічний курс. – 2013. – 356 с.
12. Регламент Вищої кваліфікаційної комісії суддів України : Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 8 червня 2011 р. № 1802/зп-11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkksu.gov.ua/ua/about/reglament-vkks-ukraini>.
13. Вища рада юстиції // VRU. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vru.gov.ua/legislative_acts/16.
14. Про Вищу раду юстиції : Закон України від 15 січня 1998 р. № 22 // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 25. – Ст. 146.
15. Національна школа суддів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nsj.gov.ua>.
16. Статут національної школи суддів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nsj.gov.ua/ua/about/regulations>.
17. Бангалорські принципи поведінки суддів від 16 травня 2006 р. : схвалені Резолюцією ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://crimcor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/article;jsessionid=FDBFB35CEA772BBA6DDE038AA3B87E38?art_id=48076&cat_id=46352.
18. Незалежність, дієвість та роль суддів : Рекомендація № 12(94), ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13 жовтня 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_323.
19. Рекомендація СМ/Rec(2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a38.
20. Европейская хартия о законе «О статусе судей» от 10 июля 1998 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_236.
21. Основні принципи незалежності судових органів : схвалені резолюціями № 40/32 та № 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада 1985 р. та 13 грудня 1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_201.
22. Висновок № 1(2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів від 1 січня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a52.
23. Стратегія реформи правосуддя: завдання для нового парламенту : матер. конф. (26 листопада 2014 р.) // Реанімаційний пакет реформ. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rpr.org.ua/ua/groups-rpr/judicial-reform>.
24. Пропозиції робочої групи з питань правосуддя щодо внесення змін до Конституції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/34122.pdf>.